

Eucharistická úcta na kresťanskom Východe (Tretia časť)

Lucia Laudoni

26. septembra 2024 ✝ Cirkev

predchádzajúce časti:

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Prvá časť\)](#)

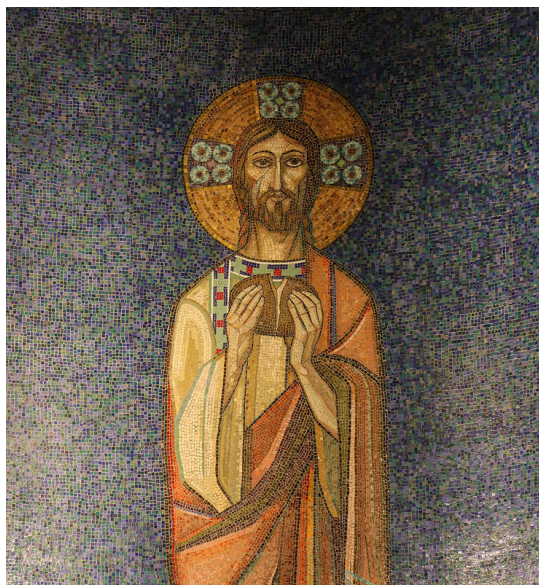
[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Druhá časť\)](#)

Úcta sa po latinsky povie *reverentia*. Spojenie predložky *re* a deponencia *vereor* je z etymologického hľadiska ľahko čitateľné. Staršie slovníky, napríklad *Latinsko-český slovník* Václava Křížka z 19. storočia, prekladajú substantívum *reverentia* ako „šetrnú úctivosť“ a dokonca „šetrnosť voči niekomu“.

Čo z toho vyplýva? Ani úcta nesmie byť nezriadená. Pravá úcta je *sua ratione* „šetrná“, zdržanlivá a racionálna. Úcta, ktorá je úlisná, servilná, výstredná a excesívna, založená na zveličovaní a exagerácii subjektu alebo objektu našej úcty, už nie je úctou, ale latentným modlárstvom.

Pravej úcte sa človek učí pred Bohostánkom. Kresťanská teolatria nikdy nie je dionýzovsky exaltovaná, *reverentia erga Deum* je vždy *revera*, teda *res vera* – manifestácia pravdivej skutočnosti a Eucharistia je palpabilným (hmatateľným) vyjadrením skutočnosti Božej existencie. Nielenže sa Boh dotýka nás, aj my sa môžeme dotknúť Boha *modo perfecto et absoluto*. Dotknúť sa znamená spoznať, zakúsiť, nie však pochopiť.

V pokračovaní nášho seriálu o eucharistických zázrakoch na byzantskom Východe sa zoznámime s ďalšími svedectvami východných kresťanov o sile, kráse a pravdivosti Eucharistie, ktorá je Kráľovnou zázrakov aj vtedy, keď je zázrak transsubstanciácie našim očiam skrytý.

Domine, non sum dignus. Mozaika v ranokresťanskom štýle.

Zdroj: Lawrence OP / flickr.com

Je pochybnosť „chybnosť“?

Každý pozná slávnú Descartovu maximu *cogito ergo sum* (ktorá sa dnes používa v rôznych, často aj bizarných kontextoch). Už menej sa hovorí o tom, že tento výrok má aj prvú časť – *dubito, ergo cogito*. Pochybujem, teda myslím.

Pochybnosti môžu viesť k pravde aj ku klamstvu, v závislosti od spôsobu, akým s nimi pracujeme. Pozrime sa na to, čo sa stalo zasväteným osobám, ktoré pochybovali o reálnej prítomnosti Krista v Eucharistii.

Zdrojom nasledujúcich príbehov je článok o eucharistických zázrakoch dostupný na webe Rumunského pravoslávneho arcibiskupstva v Taliansku: <https://episcopia-italiei.ro/mps/2021/05/sfanta-impartasanie-minuni-ale-zilelor-noastre/>

Istý cirkevný spevák odmietal uveriť, že pri svätej liturgii prichádza na oltár Boh. Skúsenejší mnísi ho varovali, že sa dopúšťa rúhania, on však nedbal na ich rady a naďalej zotrval v presvedčení, že Eucharistia je iba katachréza – iracionálna biblická metafora.

V jednu nedeľu, keď bol na liturgii prítomný aj tento kantor, stalo sa čosi nezvyčajné. Na žertveníku (*πρόθεσις*) zrazu ležalo Dieťa. Keď kňaz počas proskomídie rozrezával prosforu, kantor vedľa neho uvidel anjela, ako krája prosforu spolu s duchovným otcom. Vo chvíli svätého prijímania uvidel v kalichu ľudské mäso a krv. Užasnutý spevák prosil Pána Boha, aby skryl toto hrozivé videnie pred jeho zrakom a prikryl sväté Dary svojou milosťou. Potom v kalichu opäť uvidel chlieb a víno. Svoj hriech oľutoval a velebil Boha za jeho múdrosť.

Tento príbeh má dve roviny – vertikálnu (pôsobenie Boha smerom k človeku, „zhora dolu“) a horizontálnu (odpoveď človeka na Božiu akciu, pričom ľudská odpoveď zo svojej podstaty nemôže presiahnuť pozemské spaciotemporálne súradnice, ale naopak, je poznačená pochybnosťami a malovernosťou).

Pochybujúci kantor si uvedomuje, že nemôže konzumovať ľudské mäso a krv, preto pokorne prosí Boha, aby sa v kalichu opäť objavil chlieb a víno. Skeptik by skúsenosť tohto človeka nazval fotizmom, patickou ilúziou, podráždením zmyslov v dôsledku patologických náboženských praktík. Tu však treba rozlišovať, za

akých okolností k danému javu došlo. Kantor nebol náboženským fanatikom, jeho symptomatológia svedčí skôr o opaku. Mal pochybnosti o konsekrácii a zázraku premenenia vlastne neveril, takže víziu Jezuliatka, ležiaceho na žertveníku, si nemohol (a nechcel) „vygenerovať“ v hlave sám, *sua sponte*.

Ďalším dôležitým rozlišovacím znakom je ovocie tohto videnia. Heréza je duchovnou chorobou a každé závažné ochorenie potrebuje účinný liek. Kantor sa kajal, oľutoval svoje pochybnosti, chválil Boha. Zjavenie, ktoré privádza človeka k nadprirodzenej pokore podľa vzoru Kristovej *divina humilitas*, nemôže pochádzať od Zlého.

Tajomstvo tajomstiev.

Zdroj: Velopilger / commons.wikimedia.org

Zázrak zachádza „za zrak“

Svätý Atanáž Sinajský bol svedkom podobného javu. Svätec spomína, že poznal istého stĺpnika, ktorý pustovníčil neďaleko Damasku. Stĺpnik sa pohoršoval kvôli nejakému kňazovi, ktorý žil hriešnym spôsobom života a robil hanbu klerickému stavu. Dospel až k názoru, že liturgie slúžené týmto kňazom nemôžu byť validné.

Netrvalo dlho a Boh dal stĺpnikovi odpoveď. Počas jednej z liturgií sa časť prosfory skotúlala z disku (*ἅγιο δισκάριο*, slovenčina prijala helenizovaný termín *diskos*) na oltárny stôl a pred všetkými prítomnými sa premenila na mäso. Len čo sa prekvapený kňaz čiastočky dotkol, „prilepila“ sa mu na prst a nespadla, ani keď kňaz zodvihol ruku. Z prosfory začali vytekať kvapky krvi, ktoré vsiakli do plátna na prestole.

Tento zázrak bol dvojitým varovaním – pre kňaza, aby zmenil svoj život a pre stĺpnika, aby pochopil, že osobné hriechy celebranta nie sú prekážkou konsekrácie, pokiaľ má celebrant pravú vieru a správnu intenciu.

Boh v tomto prípade použil eucharistický zázrak ako nadprirodzený nástroj edukácie duší. Čo si máme predstaviť pod pojmom edukácia? Latinské *educare* (vzdelávať, vychovávať, ale aj živiť) sa niekedy interpretuje ako „nechať sa viesť vodcom“ (*ex a dux*) alebo „mentálne nasýtiť“, porov. Varronovo „*educat nutrix, instituit paedagogus, docet magister*“ („pestúnka učí, pedagóg – sprevádzateľ detí – vyučuje, učiteľ však vzdeláva“). Boh niekedy používa zázrak ako „nebeskú učebnú pomôcku“, ktorou našu vieru cibrí, prehľbuje a živí.

Edukácia v prípade zázraku tak primárne nepredstavuje nadobudnutie vedomostí (zázrak, ako hovorí známa slovná hračka, zachádza až „za zrak“, mimo nášho sensorického a kognitívneho poľa), ale predstavuje Božiu pomocnú, niekedy aj varovnú či trestajúcu ruku, ktorá nás chce do viesť do Neba.

Citovaný web rumunskej pravoslávnej eparchie v Ríme opisuje aj udalosti, ktoré sa odohrali v dnešnej Lavre svätého Alexandra Nevského v Petrohrade. Keď kňaz počas liturgie predniesol modlitbu pred svätým prijímaním „Verím, Pane a vyznávam“ („*Credo, Domine, et confiteor*“), skamenel od úžasu. V kalichu bolo ľudské mäso a krv! Diakon (budúci predstavený lavry starec Samson) videl to isté. Po štvrt hodinovej modlitbe sa matéria znovu stala chlebom a vínom.

Symfónia svetla v petrohradskej Lavre svätého Alexandra Nevského.

Zdroj: Saint Petersburg Theological Academy / flickr.com

„Praženie“ prosfory ako rituálna aberácia

Pri porovnávaní týchto duchovných fenoménov s katolíckymi eucharistickými zázrakmi si môžeme všimnúť jednu dôležitú odlišnosť – videnie sviatostnej matérie v podobe bohoľudského mäsa a krvi u pravoslávnych akoby nebolo konštantné, trvácne, na rozdiel od krvácajúcich katolíckych hostií, trvalo vystavených v monštranciách *ad publicam venerationem*. Fragment myokardu, ktorý odborníci identifikovali v relikvii eucharistického zázraku z talianskeho Lanciana, sa zachoval neporušený po stáročia. Z pravoslávnych príbehov o nadprirodzených javoch spojených s Eucharistiou sa však dozvedáme, že po istom čase (zvyčajne po vrúcnej modlitbe celebranta alebo komunikanta) sú akcidenty chleba a vína opäť viditeľné a hmatateľné. Prečo je tomu tak?

Zalistujme si v monografii gréckokatolíckeho kňaza Tomáša Mrňávka *Vývoj a štruktúra liturgie sv. Jana Zlatoústého* (Pavel Mervart, 2016): „Nesjednocení (teda východní kresťania byzantského rítu bez jednoty s rímskym pápežským stolcom, pozn. naša) nemajú ve zvyku obnovovať svätostnou spôsobu chleba (*viaticum* pre chorých, trpiacich a zomierajúcich, pozn. naša) častejši než jednou za rok, a to na Veľký štvrtok (rozumie sa Zelený štvrtok pred Veľkou nocou, pozn. naša).“ Otec Mrňávek ďalej vysvetľuje: „K tomu, aby se (konsekrovaná prosfora, pozn. naša) uchovala po celý rok, se používá metody vysušování za pomoci ohně, kdy kněz na starším diskosu, který slouží jako pánev, vysušuje (praží) kousky eucharistického chleba do podoby jakýchsi rybiček a ty pak vloží do svatostánku.“

Autor opisuje praktiky Gréckej orthodoxnej cirkvi, ktoré sa vyvinuli v stredoveku. „Praženie“ prosfory však nie je katolíckou praxou a právom je považované za nevhodné. Citlivejšia a vnímavejšia duša môže mať pocit, že Pána Ježiša toto zaobchádzanie bolí.

Z uvedeného vyplýva, že niektoré eucharistické zázraky v byzantskom obradovom prostredí, ktoré na súčasného pozorovateľa pôsobia expresívne až sadisticky (videnie krájaní malého Ježiša na oltári a pod.), mohli byť Božou odpoveďou na bolestnú prax „praženia“ partikuly akoby na panvici. Aj keď na prvom mieste boli určite hygienické dôvody (snaha zabrániť tomu, aby konsekrovanú prosforu nenapadla pleseň), častejšie

doplnenie „zásob“ eucharistického Krista, určeného na prijímanie *extra liturgiam*, by tento problém vyriešilo.

Páter Mrňávek dodáva, že „východní katolíci obnovují svátostnou rezervu velmi často a k uchovávaní používají zvláštní kalich nebo ciborium“. Treba brať do úvahy, že cirkvi byzantskej tradície konsekrujú kvasený chlieb, čo si vyžaduje osobitný prístup, no ten by mal byť vždy hlboko úctivý voči Kráľovi kráľov.

Mnohé pravoslávne spoločenstvá nakoniec upustili od stredovekého úzu „praženia“ prosfor (domnievame sa, že aj pod vplyvom gréckokatolíckeho príkladu) a s viatikom zaobchádzajú v súlade so (západným) katolíckym učením.

Byzantské pozadie omše svätého Gregora a zázraku v Lanciane

Zjavenie Pána Ježiša v podobe postavy na oltári je známe aj na Západe. V stredovekom umení bolo zvykom zobrazovať pápeža Gregora Veľkého, ako slúži svätú omšu a na oltári pred ním stojí *Vir doloris*.

Omša svätého Gregora očami stredovekého umelca.

Zdroj: Tim Evanson / commons.wikimedia.org

Tento ikonografický typ vychádza z legendy, najstaršia verzia ktorej pochádza z 8. storočia. Istá žena, prítomná na pápežskej omši, neverila, že chlieb, ktorý sama upiekla, sa môže stať Kristovým Telom. Hostia sa v pápežových rukách zmenila na krvácajúci varovný prst. Žena, ktorá sa predtým vysmievala z eucharistického tajomstva, zostala v nemom úžase.

V ďalších verziách príbehu je pochybujúcim muž, ktorý sa stane diakonom po tom, čo uzrie na oltári „živú“ postavu bolestného Krista. Niektorí autori (Wikipédia v tejto súvislosti cituje prácu Petra Parshalla a Davida Landaua *Renesančná tlač – The Renaissance Print*) prišli s názorom, že predlohou gotických a renesančných stvárnení omše svätého Gregora s postavou dospelého Krista na oltári je byzantská ikona umučeného Pána (*imago pietatis*), ktorá sa uchovávala v rímskej bazilike Svätého Kríža v Jeruzaleme (*Santa Croce in Gerusalemme*). Verilo sa, že táto ikona vznikla na základe pravdivého zjavenia Krista, možno ju preto považovať za Bohom inšpirovanú.

Byzantské pozadie má aj známy eucharistický zázrak v talianskom Lanciane. Steven Justice, autor štúdie *Eucharistický zázrak a pochybnosti o Eucharistii (Eucharistic Miracle and Eucharistic Doubt)* poukazuje na skutočnosť, že vtedajším celebrantom bol baziliánsky jeromonach (mních, ktorý je súčasne aj kňazom, pozn. naša), slúžiaci omšu v západnom obrade. Podľa súčasných kánonických noriem išlo pravdepodobne o birituálneho kňaza východorímskeho pôvodu.

V Itálii v tom čase žilo veľké množstvo etnických Grékov, ktorí hľadali útočisko na Západe pred ikonoklastickou politikou byzantského cisára. Bazilián, zvyknutý na východnú liturgickú disciplínu, mal pochybnosti o platnosti konsekrácie nekvaseného chleba, ktorý sa v rímskej omši používal ako legitímna sviatostná matéria.

Boh ukázal Grékovi, že konsekrácia nekvaseného chleba je rovnako platná, ako kvasený chlieb (ἄρτος) na východnej liturgii Jána Zlatoústeho. Eucharistický zázrak v Lanciane je preto dôležité interpretovať aj v kontexte rastúcich medziobradových sporov medzi Východom a Západom, ktoré neskôr viedli k vzájomnému odcudzeniu oboch koľají Tradície.

V pokračovaní nášho seriálu dáme priestor myšlienkam známeho kyjevského metropolitu Petra Mohylu a spoznáme eucharistické zázraky zo súčasného Grécka, pričom budeme citovať grécke pramene.

V ďalších častiach sa budeme venovať aj málo známemu eucharistickému pozadiu ikon Pána Ježiša v kalichu (Nevyčerpatelná čaša), ako aj hlbkej teologickej symbolike gréckokatolíckeho gesta prijímania Tela a Krvi Pána s prekríženými rukami na prsiach.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/eucharisticka-ucta-na-krestanskom-vychode-tretia-cast/>